

TİN

﴿ ٩٥ ﴾ سُورَةُ التِّينِ

Vettîni Sûresi de mekkîdir. Bahirde Katâdeden ve ibni Abbastan medenî olduğuna dâir bir rivayet dahi zikredilmiş ise de İbni Darîs ve Nehbas ve ibni Merduye ve Beyhekî ondan cumhur kavline muvafık rivayet eylemişlerdir. « وَهَذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ » diye huzure işaret de bunun Mekke'de nüzulünü iş'ar eder. Çünkü beledi emînden murad bütün müfessirînin ittifakıyla Mekke'dir.

Âyetleri - Sekizdir.

Fasılası - م ن - Harfleridir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
﴿ ١ ﴾ وَالتِّينِ وَالزَّيْتُونِ ﴿ ٢ ﴾ وَطُورِ سِينِينَ ﴿ ٣ ﴾ وَهَذَا الْبَلَدِ

الْأَمِينِ ﴿٤﴾ لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ﴿٥﴾ ثُمَّ
رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ ﴿٦﴾ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٧﴾ فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدُ
بِالدِّينِ ﴿٨﴾ أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمَ الْحَاكِمِينَ ﴿٩﴾

Sh:»5928

Meali Şerifi

Kasem olsun o Tîne 1 Ve o Zeytune 2 Ve o Turi sînine 3 Ve Bu beledi emîne 4 Ki biz insanı en güzel bir
biçimde yarattık 5 Sonra da çevirdik esfeli sâfilîne kaktık 6 Ancak iman edip yarar ameller yapan kimseler
başka, onlar için kesilmez bir ecir vardır O halde sana dîni ne tekzîb ettirir? 7 Allah "Ahkemülhâkimîn" değil
mi? 8

1. ﴿وَالزَّيْتُونِ﴾ - Tîn incir demek ise de burada öyle terceme etmekten pek

muvafık olmayacaktır. Zira müfessirînin bir çoğunun beyanına göre burada tîn ve zeytun birer ismi alem

mevkiindedirler. Alem olmuş adların ise tercemesine kalkışmak doğru değildir, Çünkü onlar mefhumlarıyla değil, lafızlarıyla müsemmaları ta'rif ederler. İncir köyü denilmekle bilinen bir köy Tîn karyesi diye terceme edilmekle ta'rif olunmuş olmayacağı gibi Tîn namıyla anılan bir dağı veya mescidi veya beldeyi de incir diye anlatmağa kalkışmak ıyzağ değil, teşviş olur. Filvaki' tefsirler burada tîn ve zeytun hakkında başlıca iki kavil nakl eylemişlerdir:

BİRİSİ: Bir kısım müfessirîn demişlerdir ki; Zâhiri tîn ve zeytundan murad bu nam ile meşhur olan incir ve zeytun yemişleri veya ağaçlarıdır. Zira lûgaten zâhir olan bu olduğı gibi Hasenden, Mücahidden, İkrmeden, İbrahimi Nehâden, Atadan, Mukatilden, Kelbîden ve daha ba'zılarından «

هُوَ تَيْنُكُمْ وَ زَيْتُونُكُمْ هَذَا = sizin şu inciriniz ve zeytununuz» yâhud «

التَّيْنُ الَّذِي يُؤْكَلُ وَالزَّيْتُونُ الَّذِي يُعَصَّرُ = Tîn o yenilen ve zeytun o

sıkılan» yâhud «الْفَاكِهَةُ الَّتِي تَأْكُلُ النَّاسُ = Nâsın yediğı yemiş» ta'biriyle rivayet

edilmiş ve İbni Abbasa da nisbet olunmuştur. Bunlardan ise bir mecaz veya kinâye kasdına karîne

bulunmayınca zâhir olan incir ve

zeytun diye bildiğimiz meyvalar olmaktadır. Lâkin bu surette insan hılkatinin güzelliğini veya çirkinliğini ve akıbetinin acılığını veya tatlılığını takrir ederken incir ve zeytune kasem ile başlamanın münasebeti ne olduğunu da düşünmek lâzım geleceğinden incir ve zeytunun insan hayatı için hem gıda, hem fâkihe hem deva, hem ticaret noktai nazarından fâideleri pek çok olan meyvaların en güzel ve en mubareklerinden olduğunu izyaha çalışmışlardır. Ki biz bunu burada tafsile lüzum görmüyoruz: İnsan yaşamak için maddî ve ma'nevî erzaka muhtaktır. Maddî erzakın en mühimleri tatlı ve tuzlu veya yağsız ve yağlı me'kûlât, bunların en güzelleri de meyvalardır. İşte incir ve zeytun ya meyvaların en nâfi' ve en mubarekleri olmak itibariyle hususiyetlerine veya zikri hass iradei âmm tarikiyle tatlı veya tuzlu, yağsız veya yağlı alel'umum ehemmiyetli me'kûlâtı temsil edecek birer misal, turisînîn ve beledi emîn de ma'nevî erzaka mahall olan mevakii mubareke olmalarına binâen bunlara kasem edilmiştir, demek olabilir. Maamafih insan hılkati noktai nazarından düşünüldüğü zaman « وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْأُنثَى » kaseminin tazammun ettiği vechile bu iki meyvanın dişi ve erkekten kinâye olmaları ihtimali de baîd değildir. Bu kavle göre tîn ve zeytun, incir ve zeytun, diye terceme olunabilir.

Diğer kavle gelince: Bir çok müfessirîn de demişlerdir ki: Burada tîn ve zeytundan murad yemiş değil, bu

isimler ile yâd olunur mubarek yerlerdir. Turisînîn ve beledi emîn ile beraber zikri de buna karînedir. Âlûsî

de bir çoğunun zâhib olduğu üzere bunlar mubarek şerefli buk'alara kasemdir diye bu kavli tercih

eylemiştir. Bunlar nereleri olduğuna gelince de birer dağ ismi, birer mescid ismi, birer belde ismi olması

hakkında üç kaviil zikrelemiştir. Şöyle ki:

1- Birer dağdır. İbni Cerîr de Katâdeden: Tîn, Dimeşkîn bulunduğu cebel, zeytun Beyti

makdisin

Sh:»5930

bulduğu cebeldir. İkrime bir rivayette de bunlar iki cebeldir. Rebi'den: Hemedan ile Hulvan arasında iki

dağ, Şam dağları. Saiyd ibni Mensur ve İbni Ebî Hâtim, Ebu Habîb Hâris ibni Muhammeden: Tîn, Turi tîna,

zeytun Turi zeyta denilen dağlardır. İyi incir ve zeytun bittiği için bu namlarla tesmiye olunmuşlardır. İmami

Râzî bunu İbni Abbasın kavli olmak üzere naklederek şöyle der: İbni Abbas demiştir ki bunlar arzı

mukaddesten iki dağdır, incir ve zeytun menbiti olduklarından dolayı bunlara süryanîde Turi tîna, Tîn dağı

ve Turi zeyta, zeytun dağı denilmiştir. Bu takdirde Allah teâlâ Enbiya yetişen yerlere kasem etmiş demektir.

Tîn denilen dağ İsa aleyhisselâmın, zeytun, Şam, Benî İsrail Enbiyasının ekserîsinin mahalli bi'seti, Tur

Musa aleyhisselâmın mahalli bi'seti, beledi Emîn de Muhammed aleyhisselâmın mahalli bi'setidir. Şu halde

hakikatte kasemden murad, Enbiyaya ta'zîm ve derecelerini i'lâm demek olur.

2- İki mescidîdirler. İbni Zeyd, tîn Dimeşk mescidi, zeytun Beyti makdis mescidi, demiş, Kâb da tîn,

Dimeşk mescidi, zeytun İliya mescidi, İbni Abbastan bir rivayette de tîn, Nuh mescidi, zeytun Beyti makdis mescididir.

3- İki beldedir. Kâ'bdan: Tîn Dimeşk, zeytun beyti makdistir. Şehr ibni Havşeb de tîn Kûfe, zeytun Şam

demiştir. Muradı Kûfenin bulunduğu arz demek olacaktır ki Nuh aleyhisselâmın menzili denilir.

Demek ki tîn ve zeytun esasen ma'lûm incir ve zeytun meyvaları ve ağaçları olmakla beraber bunların yetiştiği bereketli yerler olmakla ma'ruf iki dağ ve onlarda iki belde ve onlar da iki mescid dahi tîn ve zeytun

namlarıyla tanınmış, bunlar da Turi seyna ve Mekke gibi dîn menşei mubarek, şereflî yerler sayılmış

olduğundan burada hayat için maddî, ma'nevî rızkın ve incir ve zeytun gibi nâfi' semereler verecek sa'y-ü

amelin ve mekânın ehemmiyyetine ve bilhassa incir ve zeytunun lezzet,

Sh:»5931

kıymet ve menafi'ine dahi iyma ve işaret ile beraber daha ziyade Enbiya menşei dîn matlaı olmakla ma'ruf

kudsî yerlere kasem edilmiştir. Bundan dolayı sahib Keşfin dediği gibi bunların mecmuu dinî ve dünyevî

hayr-u bereketiyle Arzı mukaddese ve emîn bir beldeye kasem demek olur. Yalnız incir ve zeytuna

kasemde ise bu âhenk ve şumulü anlamak güçtür. Onun için tîni ve zeytunu sâde incir ve zeytun meyvaları

diye terceme etmemeli, gerek İseviyyette gerek Museviyyette gerek İslâmda «

الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ» mucebince mubarek tanınan ve hayr-u bereketinden istifade için

salâhta musabeka ile çalışılması arzu edilen arzı mukaddese dahi işaret olmak üzere ma'hud tîn ve zeytun

isimleriyle şöyle demelidir: Kasem olsun o tîne ve zeytune 2. ﴿وَطُورِ سَيْنِينَ﴾ ve turisînîne

-Ve sînîn dağına ki Hazreti Musânın tekîmi ilâhiye mazhar olduğu dağ olup sînîn kesri veya fethi ve nunun

meddiyle Turi sînâ ve Turi seynâ diye de ma'ruf ve meşhurdur. Ahiri kasr ile medsiz Turi seyna dahi

denildiği Kamusta mezkûrdur. Bahirde, bunun Şamda bir dağ olduğunda ihtilâf yoktur demiş, Şihab da bu

meşhurun hılâfı olduğu, çünkü bu gün ma'ruf olan Turi sînanın Akabe ile Mısır arasındaki Tih kurbunda

bulduğu beyanıyla i'tiraz etmiş ise de Bahrin maksadı da Mısır arzına mukabil ve Filestîne dahi şamil

olan mutlak arzı Şam olmalıdır. İhtilâf yoktur denilmesi bunu iş'ar eder. Netekim İbni Cerîr de hep Şamda bir dağdır, bir mubarek dağdır diye rivayet eylemiştir. Tur, dağ ve bilhassa nebatlı dağ, cebeli zu nebat demektir.

SÎNÎN, o dağın bulunduğu ve muzaf kılındığı buk'anın ismi olup beyrun ve emsali gibi muamele olunarak cemi' suretinde « وَاو » , « يَا » ile i'rablandığı, ba'zı kerede « يَا » ile bırakılıp nuna i'rab hareketleri verildiği söylenmiştir. Zâhirî sinler dağı demek gibidir. Ahfeş demiştir ki sinîn,

Sh:»5932

şecer ma'nasına cemi'dir, müfredi sînedir. Sanki turi eşcar demek gibidir. Kelbîden de turi sînîn, «

الْجَبَلُ ذُو الشَّجَرِ » , ağaçlı dağ diye mervıdır. Bunlar «

فَلَمَّا أَتَيْهَا نُودِيَ مِنْ شَاطِئِ الْوَادِ الْأَيْمَنِ فِي الْبُقْعَةِ الْمُبَارَكَةِ
مِنَ الشَّجَرَةِ أَنْ يَا مُوسَى الْخ

işaret olsa gerektir. İbni Ebî Hâtîm, İbni Münzir, Abd ibni Humeyd, İbni Abbasdan: Sînîn, hasen ya'ni güzel

demektir diye rivayet etmişler, dahhâkden de böyle rivayet olunmuş, İkrimedden de bunun güzel ma'nasına

olması Habeş lisanı olduğu ziyadesiyle rivayet olunmuştur. İbni Cerîr ve İbni Asâkir Katadeden de sînîn:
Mubarek, güzel, ağaçlı dediğini rivayet eylemişlerdir. Maamafih İbni Cerîr demiştir ki bu kavillerden savab
olan Turi sînîn, cebeli ma'ruftur deyenlerin kavlidir. Çünkü tur, nebatli dağ demektir, Sînîne izafeti onu ta'rif
içindir. Eğer Hasen, mubarek ma'nasınadır diyenlerin dediği gibi tura sıfat olsa idi tur tenvinli olurdu, çünkü
birşey bir daî bulunmadıkca sıfatına muzaf kılınmaz (أهـ). Ya'ni sînîn, güzel mubarek ma'nasına olsa idi
turi sînîn sıfat terkibi olmak lâzım gelir, tur, munsarîf olduğundan terkeb, izafet terkididir diyor. Bu da
ekseriyetle kabul edilmiş bulunuyorsa da zikrolunduğu üzere güzel, mubarek ma'nasınadır diyenler
terkibin vasfı olduğuna kail olmuş değillerdir. Şecer veya mevzi' gibi mevsuf takdiriyle veya sıfatı gâlibe
kabîlinden isim olarak ta'rif için muzafı ileyh yapılmış olmasına mâni' olmaz. Maksadları güzel dağ
demekten ibaret değil, mevziinin veya otunun, ağacının mubarekliğine, güzelliğini beyan ma'nasına
«mubarek, güzel dağ» demek olmasında ve Hazreti Musâya teklîmi ilâhî vaki' olan ma'ruf Turisînaya bu
ma'na ile turi sînîn denilmiş bulunmasında bir mahzur olmadığı gibi Kur'anda onun hakkında vârid olan
vadii mukaddes, vadii eyemen, buk'ai vardır. Burada ahseni takvimden bahsa mukaddime
olmağa

da yakışır, bu suretle o tîn ve zeytun ve turi sînîn üçüne kasem, arzı mukaddese kasem ma'nasında olur. Şu

da üçü mecmuuna ma'tuf olur. 3. ﴿وَهَذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ﴾ ve bu bedeli emîne -ya'ni ya

Muhammed bu bulunduğun, doğub büyüdüğün, ba's buyurulduğun, hıtabı izzetle emniyyete irdiğün, emîn

vasfıyle ma'ruf olan beldeye de kasem olsun. Ki müfessirîn buna bil'ittifak Mekke demişlerdir. Çünkü Sürei

Beledde de geçdiği üzere « الْبَلَدُ » Mekkenin bir ismi olduğu gibi «

وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمْنًا وَاتَّخِذُوا مِن مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ

مُصَلًّى» buyurulduğu üzere nâse bir sevab yeri, bir emm-ü eman olan Beyt ve makamı İbrahim onda, ve

«أَوْلَمَ نُمَكِّنْ لَهُمْ حَرَمًا أَمِنًا يُجَبَىٰ إِلَيْهِ ثَمَرَاتُ كُلِّ شَيْءٍ»

buyurulan haremi âmin onda olduğu için beledi âmin unvaniyle ma'ruf olan da odur. Âlûsînin zikrine göre

merfu bir hadîste de: «

وَهُوَ مَكَانُ الْبَيْتِ الَّذِي هُوَ هُدًى لِّلْعَالَمِينَ وَمَوْلِدُ رَسُولِ اللَّهِ

وَمَبْعَثُهُ» o âlemlere hidâyet olan Beytin mekânı ve Resûlullahın mevlidî ve meb'asidir diye vârid

olmuştur. Bundan bu Sürenin Mekke'de nâzil olduğu anlaşılırsa da hicretten evvel mi, sonra mı olduğu

anlaşılmaz, hicretten sonra nâzil olanlar Mekkenin fethinden sonra Mekke'de nâzil olmuş bulunsalar bile

Medenî sayıldığına göre hicretten evvel nüzulü ma'nasına mekkî olmasını iktiza etmez, Medenî de olabilir.

Şu halde bu Sûre Mekkenin fethinden sonra orada nâzil olmuş ise Katâdeden merviy olduğu üzere Medeni demek olur. Cümhurun Mekkî demesi de Mekke içinde nâzil olması ma'nasıyle te'vil olunabilir ve bu ma'na bu Sûrenin mâkabline bir netice gibi olan mazmununa da pek yakışır ise de Mekkî olmakta meşhur olan ma'na hicretten evvel olmasıdır. Şu halde Resûlullah'a bu te'minat daha o zaman verilmiş demektir.

EMÎN, emanetten fâil ma'nasına feil, gadr-ü hiyanetten ârif, kendisine bırakılan şeyi iyi hıfz edici emniyetli demektir. Bu ma'na da âmin, ismi fâ'li mesmû değildir

Sh:»5934

deniliyor « حَرَمًا أَمِنًا » gibi emîn makamında kullanılması zû-emn, emniyetli mealin de olarak nisbet ma'nasına olduğu söylenmiştir. Çünkü ismi fâ'il olarak âmin emni alan, ya'ni korkusu olmıyan yâhud emniyet eden veya emn-ü eman veya emanet veren demektir, Beldenin eminliği de içinde bulunan kimseleri emîn bir adamın emâneti hıfz etmesi gibi hıfz eder, tecavüzden korur olmasıdır ki teşbihî bir ma'nadır veya emn-ü emandan meful, me'mun ma'nasıdır ki korkulmaz, korkutulmaz, emniyet ve âsayiş içinde demektir. Beldenin bu ma'naca emîn olması da içindeki halkın me'mun olması, ya'ni gailelerinden

korkulmaması ma'nasına isnadı mecazîdir. Şu halde emniyetli demek iki ma'nayı dahi ifade edebilir.

Mekkei mükerremenin böyle beledi emîn oluşu ise «

جَعَلَ اللَّهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيَامًا لِلنَّاسِ» mucebince tarafı

ilâhîden nâsın durumu için Beyti haram yapılmış olan Kâ'bei muazzame makamının harfîmi olması ve

ziraatsiz bir vâdî olduğu halde Hazreti İbrahimin «

رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بُوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ
الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلَاةَ فَاجْعَلْ أَفْعَدَةً مِنَ النَّاسِ تَهْوَى
الْيَهُمَّ وَارْزُقْهُمْ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ» duâsına mazher olarak «
« ve «
أَوْ لَمْ نُمَكِّنْ لَهُمْ حَرَمًا أَمِنًا يُجِبِي إِلَيْهِ ثَمَرَاتُ كُلِّ شَيْءٍ
أَوْ لَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا حَرَمًا أَمِنًا وَيَتَخَطَّفُ النَّاسُ مِنْ حَوْلِهِمْ»

» minnetleri mısdağınca âmin bir harem bulunması ve Resûli ekrem sallâllahü aleyhi vesellem

Hazretlerinin mevlid ve mebası olması «

وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ
يَسْتَغْفِرُونَ» va'di ilâhîsi mucebince ahâlisinin hem Resûlullah içlerinde bulunduğu müddetçe hem

de Allah teâlânın mağfîretine tâlib olarak istiğfar eyledikleri müddetçe ta'zib olunmıyacaklarına dair te'minat

bahş edilmiş bulunması haysiyetleriledir. Emniyet ise hayatın en mühim şartlarından olduğu cihetle

Mekkeye böyle beledi emîn unvaniyle kasem edilmesi bunun da emniyyet itibariyle Tîn ve Zeytun ve Turi

sînîn diye işaret olunan ve niza'dan sâlim bulunmayan Arzı mukaddes buk'alarından daha mukaddes ve

binaenaleyh ahid Sh:»5935

ve kasemi ilâhîde daha yüksek bulunduğunu anlatan ve bu suretle bu kasemlerde maddî tattan ma'nevî

emniyyet zevkına doğru yükselen bir terakkî vardır ki bu bize insan hılkati için yurd emniyyetinin

ehemmiyyetini ve yurdların, beldelerin kıymeti hakikî emniyyeti ile mütenasib, bunun da dîn ile alâkadar

olduğunu anlatır. Bu vechile beledi emîn vasfı Mekkeyi göstermekle beraber sair beldelerin de kıymetleri

en ziyade emniyyet ve âsayiş noktai nazarından ölçülmesi iyca edeceğine işaret eyler ki bu işaret «

وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ آمِنَةً مُطْمَئِنَّةً يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا
مِنْ كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ بِأَنْعَمِ اللَّهِ فَأَذَاقَهَا اللَّهُ لِبَاسَ الْجُوعِ
وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولٌ مِنْهُمْ فَكَذَّبُوهُ
فَأَخَذَهُمُ الْعَذَابُ وَهُمْ ظَالِمُونَ فَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلَالًا
طَيِّبًا وَاشْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ

Tîn, Zeytun, Turi sînîn, bu Beledi emîn isimlerinin tanınmış olan ahid ma'nalarıyla zihinlere sarahaten veya

delâleten ifade ettiği bu ma'na ve mazmunların aledderecat ehemmiyyeti kasem ile ihtar olunduktan sonra

bu kasemlere cevap olarak buyuruluyor ki:

4. ﴿لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ﴾ Hakikaten biz insanı ahseni

takvîmde halk ettik -ya'ni insan cinsini maddeten ve ma'nen doğrultmanın, kıvama koymanın,

biçimlendirmenin en güzelinde: En güzel biçimde olarak yarattık. Fi ahseni takvim, «

كَائِنًا فِي تَقْوِيمٍ أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ» ma'nasında zarfı müstekarr olarak insandan

haldir.

TAKVİM; Eğriyi doğrultmak, kıvama, nizama koymak, kıymet biçmek, kıymetlendirmek ma'nalarına gelir.

Tenvini tenkir ve tefhîm için olarak ahseni takvîm, her hangi bir takvimin veya büyük bir takvimin en güzeli

demek olur. Bu ise her ma'nasıyla takvimin en güzel biçimi demek olacağından maddî ma'nevî her türlü

güzelliğe şâmil olur. Belinin doğrulmasından, endamından güzelleşmesinden, kuvâ ve

melekâtının

Sh:»5936

yükselmesinden, akl-ü irfan ve ahlâkıyla ilâhî hüsne irmesine kadar gider. Belinin doğrulmasını, kametinin istikametini bütün bu ma'nalardan kinâye olarak veya zâhirden batına geçmek, Zeminden Semaya yükselmek için bir mebde' halinde mülâhaza edebiliriz.

Bahirde der ki: Nehaî ve Mücahid ve Katâde: Suret ve havassının güzelliği demişler, kametinin doğruluğu da denilmiş ve Ebubekir ibni Tahir, akl-ü idrâk ve temyiz ile tezyini demiş, Ikime de şebabı ve kuvveti demiş ise de evlâsı her ahsen olana umumudur **أهـ**. Ya'ni gerek kadd-ü kametinin doğruluğu ile günden güne artan sureti hissiyyesinin güzelliği ve gerek aklının, zihninin ayatı hakk-u hayrı ve ıhtar olunan mehasin ve maalîyi idrâk edebilecek vechile güzel kabiliyeti ve gerek ilâhî ahlak ve evsaf ile tahalluk ve ittisaf edebilecek derece de inkişaf ve tekemmüle müsaîd olan ahlak güzelliği gibi sureten ve ma'nen her türlü güzelliğe şamildir. Gerek fizikî ve cismanî bakımdan, gerek ahlak ve ma'neviyyat itibariyle ruhanî bakımdan insan en güzel bir kıvama irebilecek en güzel bir biçimde yaratılmıştır. Hakikaten insan mahiyetine, insanlık âlemine im'anı nazarla bakan ve onun zâhirinde ve sirrindeki dekayıta fikrini cevelân ettiren kimse onu ba'zı ecillenin dediği gibi gayb-ü şehadet mecralarının mecmai, ifade ve istifade felekleri neyyireyninin matlaı, kalemi hakk ile kitabı hilkate yazılmış suturı acâibin mütûn-ü nususunu havi ve onlardaki ilâhî esrar ve bedayiın olmuş ve olacak mazmunları şârih bir nushai câmia görür ve Hazreti

Aliye nisbet olunan řu mazmunun sđkına āgāh olur:

دوائك فيك ولا تشعر و دائك منك وما تبصر
و تزعم انك جرم صغير و فيك انطوى العالم الاكبر

İlâcın sendedir de farkında olmazsın Derdin de sendendir fakat ki görmezsin

Sanırsın ki sen sade küçük bir cirimsin Halbuki sen de dūrülmüş en büyük âlem

Sh:»5937

Menkuldür ki: Kazıy Yahya ibni Eksem ve ba'zı Hanefiyye: Zevcesine sen kamerden daha güzel

olmamış isen boşsun» diyen bir kimseye talâk vakı' olmaz diye fetva vermişler ve bu âyet ile istidlâl

eylemişlerdi. Şübhe yok ki bu güzelliği yalnız cirimi sağırde, maddî şekl-ü kıyafette arayan hata etmiş olur.

Yüzler nekadar yaldızlansa onda bir mehtab parıltısı olmaz, fakat mehtabı gören göz, husn-ü aşkı sezen bir

öz vardır ki güzellik ondadır. Ma'şuklarını mahı tabandan, hurşidi rahşandan daha güzel olarak tavsif eden

şâirlerin mâcerâyı aşkı inliyen hisaba gelmez şiirlerinde parlıyan cacibei husn-ü an bile sade topraklara

gömülmeğe mahkûm maddî suretin değil, gönüllerde kaynaşan ruhanî bir tecellînin cilvesidir. Husn-ü aşk

zâhire dikilen bir suret değil, gönülde kaynayan bir ma'nadır.

Hayaliyle tesellidir gönül meyli visal etmez

Gönülden özke bir yar olduğun âşık hayal etmez

diyen şâir de bu ma'nayı terennüm etmek istemiştir.

Hasılı insanın güzelliği ahseni takvimde olması duygusuz olan şekl-ü suretinde değil, duygusunda ve

bâhusus husûn denilen ma'nayı anlamasında ve o duygudan güzellerin güzeli ahsenülhalikîni ve onun

husni mutlaka en güzel olan sıfatı kemalini tanıyıp onun ahlâkıyla mütehallık olmasındadır. İnsan fıtratının

kıvamı ve namzed olduğu tekâmülü budur. İnsan ilk doğuşunda bu kemalde olarak değil, fakat bu kıvama,

bu kemale, bu güzelliğe doğru doğrulmak kabiliyeti verilmek ma'nasına takvimin en güzelinde

yaradılmıştır. Yoksa onda hiç bir fânîlik şâibesi, bir süflîyyet hali bulunmazdı. Halbuki öyle olmadığı görülüp

duruyor. Efradın husnünde meratib olduğu ve her ferdin fânîlikten, âlemi süflîden, husni mutlâka

yaraşmıyan şâibelerden, ihtiyaclardan bidayeten bir hissası, zenb-ü vizri denilen ve günden güne

atılması

Sh:»5938

lâzım gelen bir derdi bulunduğu ve bu suretle beden bârını ata ata ruhların temizliğe ve felâha gittiği ve böyle bir takımlarının yükselmesine mukabil diğer bir çoklarının da hiç bir hissai husnû kalmıyarak en sefil derekelere kadar yuvarlanıp durduğu meşhud bulunuyor. Onun için buyuruluyor ki:

5. ﴿سَمِئَاتٍ﴾ sonra -bunda zâhir olan Terahî zemânîdir. Maamafih rütbî olmak da melhuzdur deniliyor.

Bu surette ba'zı insanlar bidayeten de ahseni takvimde olmamış olur. Bundan da teklîfi mâlayûtak

münakaşası açılmak lâzım gelir. Doğrusu ahseni takvîmden hiç hissesi olmayana insan ismi sadık olmaz.

Bir insan denilince elbette ondan bir hissası olmuştur. O halde terahî rütbî değil, zemânîdir. Ya'ni bir zaman

sonra ﴿رَدَدْنَا أَسْفَلَ سَافِلِينَ﴾ onu, o ahseni takvimde yaradılan insanı esfeli sâfilîne

çevirdik sefli yaptık. Yâhud o güzel biçiminden tahvil ettik de maddeten ma'nen kötüleşmiş en sefil bir

halde Cehenneme veya Cehennemın en aşağı tabakasına doğru ittik, temizlik yerine eğrilik, güzellik yerine

çirkinlik, terakkî yerine tedennî, sıhhat yerine za'f-ü maraz, gençlik yerine kocalık, akl-ü ma'rifet yerine

cehâlet, binaklık, sa'y-ü amel yerine atalet, hürriyet yerine esaret, refah yerine darlık, izzet yerine zillet,

lezzet yerine elem ile erzeli omre, ondan hayata mukabil ölüme, çürüyüp kokmağa, ondan kıyamette,

Dünyaya mukabil Cehenneme veya Cehennemın en alt tabakasına doğru kaktık «

فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ» olacak kadar merdud kıldık.

Sh:»5939

6. ﴿إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾ Ancak iman edip salih

ameller işliyen, o ahseni takvime yaraşır, Allahın rızasına uyarak ilerisi, Âhireti için hayra yarar, semere

verir, güzel işler yapan kimseler müstesnâ -bunlar öyle merdud olmaz, o süfliyyet derekesine düşmez, surf

hüsni, maddî kıvamı zayı' etseler bile ona mukabil halâsa, ahsen olan hüsni mutlâka, daha ziyade

sevimpliliğe, o iman ve amelin semeratını iktıfat edecek hüsni hâtimeye doğru giderler. Çünkü

﴿فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ﴾ onlar için öyle bir ecir vardır ki kesilmez, tükenmez veya

minnet edilmez, bilâ minnet ebediyyen devam eder, o bedenler amelden kaldığı, fenaya gittiği halde de o

ecir minnetsiz olarak ilel'ebed devam eder. Binaenaleyh onlar sefil olmak şöyle dursun çalışma külfetinden

dahi âzâde olarak o ahseni takvimin gayei kemaline ermiş, hüsni ve ziyadesiyle cemali Hakka kavuşmuş

olur. İşte o Tîn ve Zeytunun, o Turi sînînin, o beledi emînin asıl ihtar ettiği ma'na da budur. Halık teâlânın lütf-ü ihsanına ve emr-ü hukmüne, bu mücazat ve mükâfat kanunu ile mes'uliyete iman edip mucebince Allah için güzel ameller işliyerek o ahseni takvimi gayei kemaline götürmeğe çalışanların kesilmez bir ecr-ü mükâfata irmeleri, bunlardan maadasının, ya'ni iman ile ameli salih olmiyanların da esfeli sâfilîne yuvarlanmaları kazıyyesidir. İymanı olmiyanların her ne yapsalar o sefalet ve sūfliyyete düşecekleri muhakkaktır. Dînin bütün ma'nası da bu ceza ve mes'uliyette, bu iman ile Allah için ameli salih kanununda hulâsa olunur ki bu kul

Sh:»5940

tarafından iman ve itaat ile salih, Allah tarafından da iyilik ve kötülük yollarını bildirerek iyiliğe iyilik, kötülüğe kötülük ile ecr-ü cezayı tazammun eder. « **إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ** » buyurulan islâm da bu iki haysiyeti ihtiva eder. Ya'ni dîn, Allah ile ahseni takvimde yarattığı kullar beyinde bir nisbet, bir tâbiyyet kanunudur ki kullar tarafından fi'line göre cezaya inanıp iman ve ameli salih ile selâmete irmek, Allah tarafından ma'nası da iyiyi kötüyü, güzeli çirkini bildirip ona göre hukm-ü cezasını tatbîk ederek kötülerini esfeli sâfilîne iterken iman ile ameli salih yaban iyileri âlemi sūflîden âlemi

ulvîde selâmete çıkarmak, kesilmez ecr-ü mükâfat ile bezmi ehadiyyete almaktır. Onun için idi ki evvelki

Sûrenin âhirinde « **وَالِي رَبِّكَ فَارْغَبْ** » buyurulmuş idi. İşte burada bu ecr-ü ceza hulâsa

edilmiş, dînin ma'nası da bu mükâfat ve mücazat kanununda toplanmış bulunduğu için netice olarak

buyuruluyor ki: 7. ﴿ **فَمَا يَكْذِبُكَ بَعْدُ بِالْدِّينِ** ﴾ o halde artık sana dîni ne tekzîb

ettirebilir? -Bu hakikat böyle iken: Bu ecr-ü ceza, o ahseni takvim ile hilkat, sonra esfeli sâfilîne red ve

iyman ile ameli salihe tükenmez ecir bir taraftan meşhûd, ma'kul, menkul bunca şevahid ve delâili ile

ma'lûm, bir taraftan da bu va'd ve ıhbarî ilâhî ile müeyyed ve muhakkak ve sırf maddî bakımla bakıldığı

zaman bile çalışmıyanların ücret alamadığı ve bedenlerin nihayet çürüyüp kokarak atıldığı göz önünde

durur iken bundan sonra artık sana dîn yalandır, o cezanın, o ecrin aslı yoktur ameli salihten alıkoyup o

tükenmez ecirden mahrum edecek ve yalancılıkla, dinsizlikle esfeli sâfilîne ittirecek ne gibi bir sebep

olabilir? Ey o ahseni takvimde yaratılmış ve sonra esfeli sâfilîne red tehlikesine ma'ruz bulunmuş olan

insan! Yâhud ya Muhammed! Bu hakikat, bu ecr-ü ceza böyle sâbit ve Dünyada bile görülüp dururken ve

sen

de bu ahseni takvîm ve iman gibi hulukî azîm varken sana dîn hakkında yalan söylüyorsun, diye kizb isnad

ettirecek ne gibi bir sebep olabilir?. 8. ﴿الَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ﴾ Allah

ahkemülhâkimîn değil mi? -Hâkimlerin hâkimi, hükümdarların hükümdarı değil mi? Hâkimler, hükümdarlar,

isyan edenlere ceza, itaat edenler, iş görenlere ecr-ü mükâfat verir bir dîn demek olan ceza ve mes'uliyet

kanunlarını tatbîk ediyorlar da onların hepsinin üzerinde hâkim olan Allah teâlâ hükmünü infaz etmez,

ecr-ü ceza vermez, dînini yürütmez olur mu? Elbette olmaz. Hiç şübhe yok ki insanı o ahseni takvim ile

yaratan Allah ahkemülhâkimîndir. Onun dîni her dînden üstün Hak dînidir. O dînini yürütecek, güzel ile

çirkini, yalancıyı doğruyu ayıracak, iman edip sıdk-u halâs ile güzel güzel ameller yapan mü'minlere ecir

verecek, kâfirleri, dînsizleri de esfeli sâfilîne yuvarlıyacaktır. O halde insan olan dîne yalan dememeli,

cezayı inkâr etmemeli, insan kuvvetli olunca haklı olur, her yaptığı yanınâ kalır, ceza görmez, kanunî ceza

âcize hastır sanmamalı, hâkim hükmünde kendi kuvvetine mağrur olup da hak ve adaletten ayrılmamalı. O

ahkemülhâkimînin hükm-ü kudretinden korkmalı, esfeli sâfilîne yuvarlanmaktan sakınmalı, onun dîn ile

mütedeyyin olmalı, ona iman edip Allahın kullarına karşı adalet ve âlemde salâha hizmet ile o tükenmez

ecre irmelidir. Yoksa o ahseni takvimi yaratan Allahı ahkemülhâkimîn değildir zanneden kendine yazık

etmiş olur. Bu suretle bu âyet, kâfirlere inzar, mü'minlere tebşirdir. Tirmizî, Ebu Davud ve ibni Merduye Ebu

Hüreyreden rivayet eylemişlerdir ki Resûlullah sallâllahu aleyhi vesellem: Her kim vettini vezzeytuni

okuyup da « أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ » e geldiğinde «

بَلَىٰ وَأَنَا عَلَىٰ ذَلِكَ مِنَ الشَّاهِدِينَ = belî ben de ona şâhidlerdenim» desin

buyurmuştur. Ba'zı rivayetlerde de Resûlullah bu âyete geldiği vakit « سُبْحَانَكَ فَبَلَىٰ »

derdi.

Sh:»5942

Bu Sûrede insanın hılkati ve dînin hakikatı bu vechile tesbit ve telhîs edilerek hem evvelki Sûreler bir hulâsaya bağlanmış, hem de bundan sonraki Sûrelere bir temhid yapılmıştır. Dîn yalan değil hak, Allah ahkemûlhâkimîn olunca, oku rabbinin ismiyle oku diye okutmağa başlamak ne kadar güzel ve ne kadar yerindedir.